

نقش انقلاب اسلامی

در شکل‌گیری تقریب مذاهب اسلامی

(با تأکید بر اندیشه سیاسی امام خمینی)

محمد حقی - دانش‌آموخته حوزه علمیه و دانشجوی دکتری مدرسی انقلاب اسلامی

چکیده

انقلاب اسلامی ایران در سال ۱۳۵۷ با آموزه‌هایی همانند ایجاد وحدت و همگرایی میان کشورهای اسلامی، تقریب مذاهب اسلامی و تشکیل امت واحده اسلامی به پیروزی رسید. جمهوری اسلامی ایران، در سیاست داخلی و خارجی خود، همواره از تقریب مذاهب اسلامی حمایت کرده و در سیاست‌های خود برای تحقق آموزه‌های انقلاب اسلامی، تلاش‌های فراوانی انجام داده است. مقاله حاضر به دنبال بررسی

آموزه‌های انقلاب اسلامی درباره مسأله تقریب و وحدت مذاهب اسلامی با تأکید بر اندیشه سیاسی امام خمینی^(ه) می‌باشد. در این نوشتار ضمن تبیین عناوینی همچون تقریب و همگرایی مذاهب اسلامی از دیدگاه امام خمینی^(ه)، عرصه‌های وحدت در حج از منظر ایشان، تأکید بر امت واحده اسلامی و دولت بزرگ اسلامی، به اقدامات جمهوری اسلامی ایران در راستای تقریب مذاهب اسلامی از جمله تأسیس مجمع جهانی تقریب مذاهب اسلامی و برگزاری کنفرانس‌های وحدت اسلامی پرداخته می‌شود.

واژگان کلیدی: امام خمینی، اندیشه سیاسی، انقلاب اسلامی، تقریب، مذاهب اسلامی، وحدت.

مقدمه

تفرقه و جدایی سیاسی مسلمانان زبان‌های فراوانی برای جهان اسلام و امت اسلامی داشته و دارد. دشمنان اسلام و مخالفان عزت و قدرت مسلمین همواره در صدد ایجاد اختلاف و درگیری بین مسلمانان و پیروان مذاهب بوده‌اند و یکی از نقشه‌های استکبار جهانی برای مهار قدرت روزافزون جهانی اسلام تلاش در راه دامن زدن به اختلافات فرقه‌ای و مذهبی است. انقلاب اسلامی ایران همواره منادی وحدت اسلامی و اتحاد مسلمین جهان بوده و است. تأسیس مجمع جهانی تقریب مذاهب اسلامی و نام‌گذاری هفته وحدت و برگزاری کنفرانس‌های بین‌المللی وحدت و رهنمودهای سازنده‌ی امام خمینی و آیت الله خامنه‌ای و تأکید فراوانی بر واژه اسلامی در ترکیب انقلاب اسلامی و نام مجلس شورای اسلامی و... روشن گر همین سیاست اسلامی نظام جمهوری اسلامی ایران است (مجموعه مقالات بیداری اسلامی، چشم انداز از آینده و هدایت آن، ۱۷۰) انقلاب اسلامی ایران بر اساس وحدت اسلامی و تقریب بین مذاهب اسلامی و ایجاد احترام متقابل بین مذاهب مبتنی بوده و هدف آن حاکم کردن اسلام در کل کشورهای اسلامی است (واعظ زاده خراسانی، ۱۲۹) انقلاب اسلامی به تأسی از آموزه‌های اسلام، هیچ تفاوتی بین مسلمانان سیاه، سفید، اروپائی و غیر اروپایی قایل نیست، بر جنبه‌های اختلاف برانگیز در بین مسلمین پای نمی‌فشارد، بلکه با ایجاد دارالتقریب فرق اسلامی، بر پایی روز قدس، برگزاری هفته وحدت در جهت اتحاد مسلمانان گام برداشته است. به همین دلیل طیف گسترده‌ای از گروه‌های غیر شیعی و حتی جنبش‌های آزادی بخش غیر اسلامی انقلاب اسلامی ایران را الگوی و اسوه خود قرار داده‌اند (شیرودی، ۲۲) مقاله حاضر تلاش دارد تا به بررسی تقریب مذاهب اسلامی در پرتو انقلاب اسلامی از دیدگاه امام خمینی بپردازد، لذا سؤال اصلی مقاله این است که مسأله تقریب مذاهب اسلامی چه جایگاهی در آموزه‌های انقلاب اسلامی و اندیشه سیاسی امام خمینی^(ه) دارد و نظام جمهوری اسلامی در راستای تقویت وحدت اسلامی چه اقداماتی انجام داده است؟

❁ تقریب و همگرایی مذاهب اسلامی از دیدگاه امام خمینی (ده)

یکی از آموزه‌ها، اهداف و پیام‌های انقلاب اسلامی، دعوت برای وحدت مسلمانان بود. انقلاب اسلامی در شرایطی این مهم را سرلوحه اقدامات خود قرار داد که زمینه‌های تفرقه و اختلاف میان کشورهای اسلامی، از سوی دشمنان اسلام به شدت تقویت می‌شد؛ لذا امام خمینی، ایجاد وحدت در میان مسلمانان را به‌عنوان یکی از برنامه‌های اصلی انقلاب برشمرده و اعلام کرد «برنامه ما که برنامه اسلام است، وحدت کلمه مسلمین است؛ اتحاد ممالک اسلامی است؛ برادری با جمیع فرق مسلمین است در تمام نقاط عالم، هم پیمانی با تمام دول اسلامی است در سرتاسر جهان» (صحیفه‌ی امام خمینی، ۱/۲۳۶) ایشان وحدت بین مسلمانان و مستضعفان و سایر دول اسلامی را چاره ساز گرفتاری‌ها می‌دانست و از سران کشورهای اسلامی می‌خواست تا در برابر دشمن خارجی، توحید کلمه داشته باشند: «هان‌ای مسلمانان جهان و مستضعفان تحت سلطه ستم‌گران، به پاخیزید و دست از اتحاد به هم دهید و از اسلام و مقدرات خود دفاع کنید و از هیاهوی قدرت‌مندان نهراسید...» (صحیفه‌ی امام خمینی، ۱۵/۱۲۶) ایشان ضرورت این اتحاد و وحدت کشورهای اسلامی را این‌گونه بیان می‌کنند: دست برادری بدهند، حدود و ثغورشان را حفظ کنند. زیرا دیگر یهود به فلسطین طمع نمی‌کنند، دیگر هند به کشمیر طمع نمی‌کند. اگر توحید کلمه باشد چطور می‌توانند این‌ها، یک مشت یهود دزد، چطور می‌توانند فلسطین شما را از دستتان بگیرند... آن روزی می‌توانیم ما و شما از تحت سیطره ظلم، ظلم قدرت‌های بزرگ بیرون برویم که با یک میلیارد جمعیت و با آن همه ذخایری که ما داریم خودمان را پیدا کنیم و اسلام را پیدا کنیم و توجه به اسلام بکنیم و به فرمان خدا عمل کنیم» (صحیفه‌ی امام خمینی، ۲/۱۶۷) تأکید بنیانگذار انقلاب اسلامی بر اتحاد جهان اسلام و تلاش برای تحقق بخشیدن به مفهوم آرمانی امت اسلامی، کشورهای اسلامی را به یکدیگر نزدیک نمود و جلوه‌های گوناگونی از همگرایی تحقق یافت که از آن جمله می‌توان به فعال شدن نقش سازمان کنفرانس اسلامی و گسترش ارتباطات فرهنگی و اجتماعی و سیاسی میان کشورهای اسلامی و ایجاد تشکلهایی مانند سازمان همکاری‌های اقتصادی اکو و نظایر آن‌ها اشاره کرد. (احمدیان، ۱۷۶)

قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران نیز با استناد به قرآن کریم، دولت را موظف کرده تا سیاست کلی خود را در راستای تحقق وحدت و یک پارچگی همه‌جانبه ملل اسلامی تنظیم کند: «به حکم آیه کریمه‌ی «ان هذِهِ اُمَّتُكُمْ اُمَّةً وَّاحِدَةً وَاَنَا رَبُّكُمْ فَاعْبُدُون» همه‌ی مسلمانان یک اُمَّتند و دولت جمهوری اسلامی ایران موظف است سیاست کلی خود را بر پایه‌ی ائتلاف و اتحاد ملل اسلامی قرار دهد و کوشش پیگیر به عمل آورد تا وحدت سیاست، اقتصادی و فرهنگی جهان اسلام را تحقق بخشد» (قانون اساسی، اصل ۱۱) امام خمینی از همان سالهای اولیه انقلاب همواره بر مسأله تقریب مذاهب و وحدت اسلامی تأکید داشته و از مسلمانان می‌خواستند

در مراسم حج به این امر مهم توجه داشته باشند. «در آستانه به هم نزدیک شدن جمیع مسلمانان جهان و تفاهم همه مذاهب اسلامی برای رها شدن کشورهايشان از چنگال پلید ابر قدرت‌ها و در آستانه قطع ایادی ستمگران شرق و غرب از ایران با رمز وحدت کلمه و اتکال به خدای بزرگ و اجتماع زیر پرچم اسلام و توحید، شیطان بزرگ جوجه‌های خود را فرا خوانده است تا با هر حيله متصور بین مسلمین تفرقه افکند و امت توحیدی و برادران ایمانی را به اختلاف و دشمنی کشاند و راه سلطه‌گری را برای خود باز کند. شیطان بزرگ که خوف آن دارد که انقلاب اسلامی ایران به سایر کشورهای اسلامی و غیر اسلامی صادر شود... ای مسلمانان جهان که به حقیقت اسلام ایمان دارید به پا خیزید و در زیر پرچم توحید و در سایه تعلیمات اسلام مجتمع شوید و دست خیانت ابرقدرتان را از ممالک خود کوتاه کنید.» (صحیفه‌ی امام خمینی، ۱۵۹/)

در راستای تحقق اهداف وحدت‌آفرین انقلاب اسلامی از طریق مسأله حج در تابستان سال ۱۳۶۱ بنا به دعوت و کوشش سپاه پاسداران انقلاب اسلامی اولین سمینار بین‌المللی حج در هند و افریقا برگزار شد. در رابطه با این سمینار نشریه پیام انقلاب می‌نویسد: برنامه اولین کنفرانس جهانی حج به‌منظور شناساندن مسأله حج، فلسفه حج، اتحاد مسلمانان جهان، معرفی ایران اسلامی و... طرح ریزی گردیده است. این سمینار اهدافی از جمله: ایجاد الفت و اتحاد بین علماء و دانشمندان شرکت‌کننده و زدودن رنگ تفرقه‌ها و جدایی‌ها، آشنایی بیشتر شرکت‌کنندگان با حقیقت مسأله حج. (جنبه عبادی و سیاسی)، مطلع شدن علماء و دانشمندان شرکت‌کننده از آخرین تحولات انقلاب اسلامی و اتخاذ تصمیم پیرامون مسائل مختلف روز داشت (پیام انقلاب، ۲۲) لذا با پیروزی انقلاب اسلامی، رهبران و نیروهای انقلابی به‌منظور حفظ و بسط انقلاب عطف توجه ویژه‌ای به مراسم حج داشتند و به تدریج واژه انقلابی «حج برائت» وارد ادبیات سیاسی جهان اسلام و حج ابراهیمی شد که پیام آن نفی سلطه استکبار و استبداد و احیای اسلام و وحدت مسلمین بود (حسنت‌زاده، ۵۸) ایجاد ارتباط مردمی میان مردم کشورهای اسلامی و فرقه‌های مختلف مذهبی یکی از شیوه‌های رسیدن به همگرایی جوامع اسلامی می‌باشد. در اسلام حج مهم‌ترین و بزرگ‌ترین اجتماع انسانی است که هر سال اتفاق می‌افتد و در این گردهمایی بزرگ دینی، مردم از کشورها و فرقه‌های مختلف اسلامی در کنار هم به انجام مراسم مذهبی می‌پردازند. امام خمینی خصوصیات از جمله: تعامل مسلمانان با هم و تبادل نظر در مسایل اساسی اسلام، تمرین مدارا و رفتارهای محبت‌آمیز و برائت از استعمار و استکبار را برای مراسم حج بر می‌شمارد. (هاشمی، ۶۸) مسلمانان در مراسم حج علاوه بر انجام شعائر اسلامی می‌توانند از مشکلات کشورهای اسلامی آگاهی یابند و با مسلمانان از سرزمین‌های دیگر تبادل فکر و اندیشه داشته باشند. امام خمینی در این رابطه معتقد بود: «برملت‌های اسلامی لازم است که... در این اجتماع مقدس حج اولاً در مسایل اساسی اسلام و

ثانیاً در مسایل خصوصی کشورهای اسلامی تبادل نظر کرده ببینند که در داخل کشورها با دست استعمار و عمال آن بر برادران مسلمان آنان چه می‌گذرد. اهالی هر کشوری باید در این اجتماع مقدس گرفتاری‌های ملت خود را به مسلمین جهان گزارش دهند» (صحیفه‌ی امام خمینی، ۱۵/۵۶) هدف حضرت امام از تأکید بر مراسم حج علاوه بر اهمیت بعد عبادی آن، برجسته‌سازی ابعاد اجتماعی و سیاسی آن بود. از نظر ایشان حج فرصت تجزیه و تحلیل وضعیت مسلمانان و کشورهای اسلامی و ارائه راهکارهای عملی در تقریب مذاهب، رسیدن به وحدت اسلامی و راه حل‌های مناسب برای رفع معضلات جهان اسلام است.

✽ عرصه‌های وحدت در حج از منظر امام خمینی

پس از پیروزی انقلاب اسلامی، امام خمینی، نقش حج در وحدت اسلامی را در عرصه‌های گوناگونی مطرح کردند که به برخی محورها اشاره می‌شود: در مواردی از مسلمانان دنیا خواستند تا حج را به سمبلی برای وحدت در برابر استکبار جهانی قرار دهند (صحیفه‌ی امام خمینی، ۷/۸۳ - ۸۴) از سویی دیگر به اهمیت کنگره عظیم سالانه حج در زمینه‌های همگرایی جهت تشکیل امت جهانی اسلام را به درستی پی برده بودند. به طوری که پیشنهاد می‌دادند که مسلمین در زمینه‌های سیاسی، نظامی، اقتصادی و غیره تشکیل اتحادیه‌ها و پیمان‌هایی چند جانبه با یکدیگر در مقابل جهان کفر بدهند و کم کم زمینه‌های لازم جهت اجزاء نظام امت و امامت اسلامی در سطح جهانی اسلام مطرح گردد. پس از پیروزی انقلاب اسلامی و تأکید بر ابعاد سیاسی اجتماعی حج در اهداف این انقلاب، اصل توجه به فلسفه و ابعاد حج در میان مسلمانان و حجاج جا افتاد و یکبار دیگر شعله‌های توجه به حقیقت حج توسط انقلاب اسلامی احیاء گردید (مهریان همدانی، ۶) امام خمینی حج را یکی از ابزارها و مکان‌های تحقق همبستگی و وحدت در جهان اسلام می‌دانست و زائران را به این امر فرا می‌خواند و آن‌ها را از تفرقه افکنی پرهیز می‌داد. ایشان در این زمینه نیز برای روحانیون، خطبا و اندیشمندان جهان اسلام، رسالت مهمی قائل ان بود (صحیفه‌ی امام خمینی ۹/۱۲۵) از منظر امام خمینی یکی از ثمرات عرصه حج و به تبع آن وحدت بررسی مشکلات عمومی مسلمین در حج است. ایشان در این زمینه معتقد بود «در اجتماع عظیم الهی حج، مسلمین به بررسی مشکلات عمومی مسلمین و در راه رفع آن کوشش کنند... یکی از بزرگترین و اساسی‌ترین مشکلات، عدم اتحاد بین مسلمین است.» (صحیفه‌ی امام خمینی ۱۵/۱۲۳ - ۱۲۴)

✽ تأکید بر امت واحده اسلامی

اندیشه شکل‌گیری و تحقق امت واحده اسلامی بر بنیان اعتقادی اسلامی، از دیرباز مورد اهتمام و تأکید مصلحان دینی و پیشگامان نهضت اسلامی قرار داشته است. استراتژی

وحدت حول محوریت امت واحده اسلامی، در اندیشه سیاسی - دینی امام خمینی از جایگاه بلندی برخوردار می‌باشد. رابطه عمیق و همه‌جانبه اعتقادی و دینی میان نهضت‌های اسلامی موجب شد که امام خمینی از طریق ترویج و اشاعه تز امت واحده اسلامی، انقلاب اسلامی ایران را با نهضت‌های اسلامی جهان پیوندی استوار و ناگسستنی بخشیده و تحقق این ایده را کارسازترین استراتژی در مبارزه با جهان خواران و نیل به پیروزی عنوان نمایند. «ما برای دفاع از اسلام و ممالک اسلامی و استقلال ممالک در هر حال مهیا هستیم. برنامه ما که برنامه اسلام است وحدت کلمه مسلمین است اتحاد ممالک اسلامی است، برادری با جمیع فرق مسلمین است در تمام نقاط عالم، هم پیمانی با تمام دول اسلامی است در سراسر جهان» (صحیفه‌ی امام خمینی، ۸۴/۱) همین نگرش در انقلاب اسلامی ایران است که نهضت اسلامی ایران را خصلتی فرامرزی و فراگیر بخشیده و مبارزات رهایی‌بخش را در اقصی نقاط جوامع اسلامی و بلکه جوامع بشری هدایت می‌کند (سجادی، ۱۵) امام خمینی در رابطه با اهمیت وحدت امت اسلامی و تأثیر آن در تشکیل حکومت اسلامی اعتقاد داشت «ما برای این که وحدت امت اسلام را تأمین کنیم، برای این که وطن اسلام را از تصرف و نفوذ استعمارگران و دولتهای دست‌نشانده آنها خارج و آزاد کنیم. راهی نداریم جز این که تشکیل حکومت بدهیم. چون به‌منظور تحقق وحدت و آزادی ملت‌های مسلمان بایستی حکومت‌های ظالم و دست‌نشانده را سرنگون کنیم و پس از آن حکومت عادلانه اسلامی را که در خدمت مردم است بوجود آوریم. تشکیل حکومت برای حفظ نظام و وحدت مسلمین است» (صحیفه‌ی امام خمینی ۲۷)

انقلاب اسلامی ایران با پیروزی بر رژیم ستمشاهی پهلوی به رهبری امام خمینی یکی از پایه‌های مهم سیاست داخلی و خارجی خود را بر وحدت اسلامی قرار داد، دفاع از مسلمانان جهان به‌عنوان یکی از اصول اساسی سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران در قانون اساسی کشورمان مورد توجه قرار گرفته است. در اصل یازدهم قانون اساسی آمده است: به حکم آیه کریمه «ان هذه امتکم امته واحده و انا ربکم فاعبدون» همه مسلمانان یک امت‌اند و دولت جمهوری اسلامی ایران موظف است سیاست کلی خود را بر پایه ائتلاف و اتحاد ملل اسلامی قرار دهد و کوشش پیگیر به عمل آورد تا وحدت سیاسی، اقتصادی و فرهنگی جهان اسلام را تحقق بخشد (قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، اصل ۱۱) امام خمینی در سخنان خود، نقشه‌های تفرقه افکنانه از سوی قدرتهای بزرگ را به‌عنوان یک طرح و توطئه بین‌المللی برای تمام کشورهای اسلامی بیان می‌کنند و از مسلمانان می‌خواهند که در برابر این توطئه‌ها به مقابله برخیزند «برادران اهل سنت در کشورهای اسلامی بدانند که عمال وابسته به قدرتهای شیطانی بزرگ خیرخواه اسلام و مسلمین نیستند و لازم است مسلمانان از آنان تبری کنند و به تبلیغات تفرقه افکنانه آنان گوش فرارند... امروز روزی است که تمام طوایف مسلمین

مقابل هستند با قدرتهای شیطانی که اساس اسلام را می‌خواهند از بین ببرند، امروز روزی است که همه به دستور اسلام، به دستور قرآن با هم متحد باشند و تنازع نکنند» (ولایت فقیه، ۱۵۶) امت واحده از نظر امام خمینی که متشکل از همه اقوام، نژادها و ملیتها می‌باشد، هدف اسلام برای مقابله با دشمنان است. «اسلام آمده تا ملل دنیا را، عرب را، عجم را، ترک، فارس را، همه را با هم متحد کند و یک امت بزرگ به نام امت اسلام در دنیا برقرار کند. تا کسانی که می‌خواهند سلطه‌ای بر این دولتهای اسلامی و مراکز اسلامی پیدا نکنند بواسطه اجتماع بزرگی که مسلمین از هر طایفه هستند نتوانند» (صحیفه‌ی امام خمینی، ۱۳/۲۲۵) در فرهنگ اسلامی نیز بزرگترین ارزش که مورد اهتمام انبیاء است اعتقاد به توحید و یگانگی ذات خداوند است. توحید خود متضمن مفهوم وحدت نیز می‌باشد. امام خمینی توحید کلمه و توحید عقیده را مهم‌ترین هدف پیامبران می‌داند. ایشان علل درخشش تمدن اسلامی و توفیق علمی و اعتقادی آن‌را حرکت بر محور توحید و وحدت می‌دانند. توحید هم خود محور همگرایی است و هم بسیاری از عوامل واگرایی مسلمانان را دفع می‌کند. و این وحدت عقیده به وحدت عمل می‌انجامد. «یکی از مقاصد بزرگ شرایع و انبیای عظام (س) که علاوه بر آن که خود مقصود مستقل است وسیله پیشرفت مقاصد بزرگ و دخیل تام در تشکیل مدینه فاضله می‌باشد توحید کلمه و توحید عقیده است و اجتماع در مهام امور و جلوگیری از تصدیان ظالمانه ارباب تعدی است که مستلزم فساد بنی‌الانسان و خراب مدینه فاضله است و این مقصد بزرگ که مصلح اجتماعی و فردی است انجام نگیرد مگر در سایه وحدت نفوس و اتحاد هم و الفت و اخوت و صداقت قلبی و صفای باطنی و ظاهری افراد جامعه. و اگر چنین باشد غلبه کنند بر تمام طوایف و مللی که بر این طریقه نباشند (جهل حدیث: ۳۱۰) امام خمینی توحید و وحدت عقیده را از عوامل اصلی درخشش تاریخی مسلمانان می‌داند. پیروزی بزرگ، شکستهای امپراطوری‌های عظیم و دست یابی به سرزمینهای دیگر به نظر ایشان نتیجه اعتقاد به توحید و پرهیز از پراکندگی جوامع اسلامی است (هاشمی، ۴۸) امام خمینی در این زمینه معتقد بود؛ «چنان‌چه از مراجعه به تواریخ مخصوصاً تاریخ جنگهای اسلام و فتوحات عظیمه آن مطلب خوب روشن می‌شود که در اوایل طلوع این قانون الهی، چون شمه‌ای از این اتحاد و وحدت در بین مسلمین بود در مدت کمی چه فتوحات بزرگی کردند و در اندک زمانی به سلطنت‌های بزرگ آن زمان که عمده آن ایران و روم بوده غلبه کردند. پیغمبر اسلام عقد اخوت بین مسلمین صدر اول اجرا فرمود. مسلمین مامورند به دوستی و مواصلت و نیکویی به یکدیگر و مودت و اخوت» (جهل حدیث: ۳۱۲) امام خمینی بر محورهای ثابت اسلام که همه مذاهب اسلامی به آن‌ها اعتقاد دارند اشاره نموده و مسلمانان را به پیروی از آن‌ها دعوت می‌کند: «قرآن کریم فرموده است: واعتصموا بحبل الله جمیعاً ولا تفرقوا: این یک

دستور است دستور الزامی است. امر است و مشتمل بر یک امر و یک نهی. مجتمع باشید با هم. به اسلام تمسک کنید. همه با هم به اسلام تمسک کنید، تفرقه بیتان نباشد.» (صحیفه‌ی امام خمینی، ۶۸/۱۴) ایشان با اشاره‌های قرآنی و گفتارهای وحیانی تلاش کردند آیاتی از قرآن را که محور همگرایی و اتحاد مسلمین است بازگو کنند: «اگر ما هیچ جهتی را ملاحظه نکنیم الا برادری خودمان را، انسجام پیدا می‌کنیم. همه مومنین را قرآن می‌خواهد که با هم برادر باشند و غیر از این هم نباشد در بین. اگر همه مومنین در قطرهای اسلامی، در تمام کشورهای اسلامی همین یک دستور خدا را که عقد اخوت بینشان انداخته است، همین یک دستور را عمل بکنند، قابل آسیب نیست و این گرفتاری‌ها برای ما پیدا نمی‌شد.» (صحیفه‌ی امام خمینی، ۱۴۸/۱۱) همچنین با مراجعه به قانون اساسی برخی از اهداف و آموزه‌های انقلاب اسلامی را می‌توان در مواردی از جمله: تلاش در جهت حاکمیت امت واحده جهانی، دفاع از حقوق مسلمانان و دعوت غیر مسلمانان به اسلام جستجو کرد. مطالب فوق نشان می‌دهد که تأکید امام خمینی و آموزه‌های انقلاب اسلامی بر وحدت امت اسلامی فرصت و ظرفیت بالایی را برای همگرایی کشورهای اسلامی ایجاد نمود که در صورت بالفعل شدن آن می‌تواند به تحقق دولت بزرگ اسلامی منجر شود.

❁ امام خمینی و دولت بزرگ اسلامی

علاوه بر این که امام خمینی بر مسأله وحدت امت اسلامی به معنای حفظ مرزهای ملی و توجه به منافع ملی کشورهای اسلامی به عنوان یکی از اهداف انقلاب اسلامی تأکید داشتند، هدف آرمانی انقلاب اسلامی را نیز، تشکیل یک دولت بزرگ اسلامی می‌دانستند که همه سرزمینهای اسلامی را در خود جای دهد و بتواند یک قدرت مستقل ایجاد کند. توجه داشته باشیم که در اینجا دولت بزرگ اسلامی عام‌تر از امت اسلامی است، در دولت اسلامی مرزهای ملی برداشته می‌شود و یک دولت بزرگ اسلامی تشکیل می‌شود، در حالی منظور از وحدت امت اسلامی این است که کشورهای مسلمان با حفظ مرزهای ملی با اتحاد داشته باشند. امام خمینی در آغاز پیروزی انقلاب اسلامی از یک سیستم فدرالی یاد می‌کنند که با به رسمیت شناختن واحدهای کشور ملت بر اساس مشترکات اسلامی، دولت بزرگ اسلامی شکل گیرد و بتواند با هماهنگی و انسجام برنامه‌های خود را مبتنی بر اصول اسلام است تبیین کند و تمامی سرزمینهای اسلامی را در خود جای دهد. ایشان در وصیتنامه خود نیز از این آرمان یاد می‌کنند و به ملت‌های مسلمان توصیه می‌کنند که با یکدیگر متحد شوند و به سوی تشکیل یک دولت اسلامی با جمهوری‌های مستقل حرکت کنند. «همه در زیر پرچم پر افتخار اسلام مجتمع و با دشمنان اسلام و برای محرومان جهان به دفاع برخیزید

و به‌سوی یک دولت اسلامی با جمهوری‌های آزاد و مستقل به پیش روید که با تحقق آن همه مستکبران جهان را به‌جای خود خواهید نشاند» (وصیتنامه^{۱۰۸}) امام خمینی مهم‌ترین موانع تشکیل دولت بزرگ اسلامی را نژاد پرستی فرقه‌گرایی، ملی‌گرایی و استعمار زدگی می‌داند. امام به مسلمانان سفارش می‌کند که همه با هم در کنار هم باشند و از تفرقه پرهیز کنند (هاشمی، ۱۰۹) برای رسیدن به دولت بزرگ اسلامی باید بر توحید به‌عنوان مهم‌ترین اصل اعتقادی و مشترک مسلمانان تکیه گردد و چون آغاز پیدایش اسلام به آن تمسک گردد. اگر توحید اصل حرکت‌های اسلامی و محور فعالیت‌های دولتهای اسلامی قرار گیرد رسیدن به دولت بزرگ اسلامی دور از ذهن نخواهد بود. وقتی که کشورهای اروپایی بر اساس مشترکات اقتصادی و سیاسی خود می‌توانند اتحادیه اروپا را تشکیل دهند و به سمت تشکیل یک قدرت بزرگ سیاسی و اقتصادی در جهان حرکت کنند چرا کشورهای اسلامی که هم دارای مشترکان اعتقادی هستند و هم صاحب منابع عظیم انرژی می‌باشند و مناطق استراتژیک را در کنترل دارند نتوانند به یک قدرت عظیم تبدیل گردند. «من امیدوارم که همه ملت‌های اسلامی که به‌واسطه تبلیغات سوء اجانب متفرق شده‌اند و در مقابل هم قرار گرفته‌اند بیدار شوند و با هم متحد شوند و یک دولت بزرگ اسلامی زیر پرچم لا اله الا الله تشکیل بدهند و این دولت بر همه دنیا غلبه کند» (هاشمی، ۱۱۰)

اگر دولت‌ها و ملت‌های اسلامی بتوانند بر موانع موجود بر سر راه وحدت اسلامی و تشکیل امت بزرگ اسلامی فایق آیند و توطئه‌های استعمار را بشناسند و آن‌ها را خنثی کنند می‌توانند یک قدرت بزرگ در جهان به نام جهان اسلام و امت اسلام ایجاد کنند. به اعتقاد امام خمینی دولتهای اسلامی یک وحدت واقعی اسلامی ایجاد کنند. گذشت کنند از بعضی شهوات خودشان و با هم دست برادری بدهند. همه مجتمعاً در برابر غرب بایستند بعد در بین خودشان یک حکومت آرام، یک اجتماع آرام را تشکیل می‌دهند. همه ممالک سر جای خودشان باقی. هیچ‌کدام به هیچ‌کدام تجاوز نکنند همه برادر باشند. اگر اجنبی خواست تجاوز کند همه با هم هم صدا شوند و جلو روند. بنابراین امام خمینی چون وحدت را محور قدرت جهان اسلام می‌داند و راه رسیدن به دولت بزرگ اسلامی هم وحدت است. همواره بر این موضوع تأکید کرده است (هاشمی، ۱۱۲) انقلاب اسلامی ایران بر آن است تا برای همیشه به برقراری اتحاد اسلامی در سراسر جهان و میان همه مسلمانان که یکی از آرزوهای مسلمانان و یکی از شرایط تحقق حکومت عدل اسلامی در جهان است جامعه عمل بپوشاند. انقلاب اسلامی ایران بر اساس استناد به آیه شریفه: «محمد رسول الله والذین معه اشداد علی الکفار ورحماء بینهم» با مسلمانان در سراسر جهان، برخورد اسلامی داشته و از آغاز پیروزی دست آحاد ملت اسلامی را به گرمی فشرده و طلایه‌دار احیای همگرایی

اسلامی گردید و در صدد تشکیل امت واحده اسلامی برآمده یعنی همان که در صدر اسلام وجود داشته است. انقلاب اسلامی ایران با توجه به وضع اسفبار جوامع اسلامی شعار «یا ایها المسلمین اتحدوا اتحادوا» را مطرح کرده و در صدد تحقق امت واحده اسلامی برآمد (زرگر، ۱۳۹). بنابر اصل یازدهم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران که همه مسلمانان را یک امت می‌داند و دولت جمهوری اسلامی ایران را موظف می‌داند سیاست کلی خود را بر پایه ائتلاف و اتحاد ملل اسلامی قرار دهد و کوشش پی گیر بعمل آورد تا وحدت سیاسی، اقتصادی و فرهنگی جهان اسلام تحقق بخشد. تا کنون جمهوری اسلامی ایران در جهت عمل به این اصل مترقی اسلامی اقدامات متعددی را انجام داده است (مهاجری، ۱۶۰).

❁ اقدامات جمهوری اسلامی ایران در راستای تقریب مذاهب اسلامی

یکی از عواملی که در ایجاد تقریب و وحدت اسلامی نقش اساسی و تعیین کننده را ایفا می‌نماید، مربوط به نخبگان فکری کشورهای اسلامی است. اگر تعامل، تفاهم و گفتگو میان نخبگان فکری در جهان اسلام رو به افزایش باشد می‌تواند کمک مؤثری به روند تقریب مذاهب و همگرایی کشورهای اسلامی بنماید. قبل از همه بنظر می‌رسد که مسأله تفاهم نظر و تقریب میان دیدگاهها در میان فرقه‌های مذهبی کشورهای اسلامی از اهمیت بیشتری برخوردار است. مسأله‌ای که درآموزه‌های اسلام و انقلاب اسلامی بر آن تأکید می‌شود. درآموزه‌های انقلاب اسلامی بر مفاهیمی تأکید می‌شود که در آن بر هم فکری، هم دلی و هم رایجی جامعه نخبگان مسلمان تأکید می‌شود و بنظر می‌رسد تعامل و تفاهم نخبگان فکری در پرتو اصول، مبانی و آموزه‌های اسلام و انقلاب می‌تواند حاوی ظرفیتها و فرصت‌های زیادی برای تحقق یافتن همگرایی کشورهای اسلامی باشد. در این زمینه ایران اسلامی نه تنها به ترویج آموزه‌ها و ارزش‌های وحدت آفرین پرداخت، بلکه در عمل به تقویت محیط تفاهم و نزدیک ساختن دیدگاهها اقدام نمود.

❁ تأسیس مجمع جهانی تقریب مذاهب اسلامی

تقریب مذاهب اسلامی یکی از محورهای ایجاد وحدت و همگرایی میان کشورهای اسلامی محسوب می‌شود، در این راستا، آیت الله خامنه‌ای با توجه به ضرورت استمرار و تقریب اندیشه نزدیکی و اتحاد بین مسلمانان بر اساس یک طرح و برنامه مدون و تشکیلات منسجم، فرمان ایجاد مرکزی به نام مجمع جهانی تقریب مذاهب اسلامی در سال ۱۳۶۹ صادر فرمودند. بر این اساس هدف از تقریب مذاهب اسلامی عبارت از نزدیک شدن پیروان مذاهب اسلامی با هدف تعارف و شناخت یکدیگر به منظور دست یابی به اخوت دینی بر اساس اصول مسلم

و مشترکات اسلامی می‌باشد. برای رسیدن به این هدف، تقریب مذاهب بر مبنای و اصولی استوار است که مهم‌ترین آن‌ها عبارت است از:

۱. قرآن کریم و سنت شریف نبوی دو منبع اساسی برای شریعت اسلام هستند و تمامی مذاهب اسلامی در این دو اصل مشترک می‌باشند و حجیت سایر منابع در گرو استناد به این دو منبع اصلی است.

۲. ایمان به اصول و ارکانی از جمله: وحدانیت خداوند، نبوت، خاتمیت رسول اکرم (ص) و سنت پیامبر به‌عنوان یکی از منابع اصلی دین، ایمان به قرآن کریم و مفاهیم و احکام آن به‌عنوان اولین منبع دین اسلام، ایمان به معاد و عدم انکار ضروریات دین و تسلیم شدن به ارکان اسلام مثل نماز، زکات، روزه، حج، جهاد و... ملاک اسلامیت است.

۳. مشروعیت اجتهاد و آزادی بحث: اسلام با به رسمیت شناختن اجتهاد در چارچوب منابع اصلی اسلامی اختلافات فکری را پذیرفته است. بر مسلمانان است که اختلافات اجتهادی را امری طبیعی قلمداد کرده و به رأی دیگران احترام بگذارند.

۴. وحدت اسلامی یکی از ویژگی‌های امت اسلامی در قرآن مجید و از اصول بسیار مهم آن است. این اصل در موارد تزامم با اصول دارای اهمیت کم‌تر بر آنان مقدم می‌شود.

۵. اصل برادری اسلامی مبنایی کلی برای تعامل بین مسلمانان است.

با توجه به اصول و مبنای فوق مجمع تقریب جهانی و بین‌المللی است و به یک منطقه و یا یک کشور و یا یک نژاد اختصاص ندارد. و از انجام هرگونه عمل تفرقه‌آمیز میان مسلمانان اجتناب می‌نماید و دولت‌هایی که موجب وحدت و ائتلاف امت اسلامی می‌شوند توصیه می‌کند (میرآقایی، ۱۷۱) و رسالت آن ارتقاء سطح آشنایی و آگاهی و تعمیق تفاهم بین پیروان مذاهب اسلامی و تقویت احترام متقابل و تحکیم رشته‌های اخوت اسلامی در بین مسلمانان بدون هیچ‌گونه تمایزی از لحاظ تعلقات فرقه‌ای، قومی یا ملی آنان به‌منظور رسیدن به امت واحده‌ی اسلام می‌باشد.

نگاهی به اساسنامه مجمع نیز اهداف وحدت بخش و همگرایی کشورهای اسلامی را نشان می‌دهد. در ماده ۱۳ اساسنامه در رابطه با اهداف مجمع آمده است:

۱. کوشش در راه ایجاد آشنایی و تفاهم بیشتر بین علماء و متفکران و پیشوایان مذهبی جهان اسلام.

۲. سعی در ایجاد هماهنگی و تشکیل جبهه واحد بر اساس اصول مهم اسلامی مقابل توطئه‌های تبلیغاتی و تهاجم فرهنگی دشمنان اسلام.

۳. اشاعه فکر تقریب بین توده‌های مسلمان و آگاه کردن آنان با توطئه‌های تفرقه‌انگیز دشمنان.

۴. کوشش در تحکیم و اشاعه اصل اجتهاد و استنباط در مذاهب اسلامی.

در مجموع می‌توان با نگاهی به اساسنامه مجمع، مبانی، اصول و ارزشهای تقریب مذاهب اسلامی، فرصت‌ها و ظرفیت‌های زیادی را در ایجاد همگرایی میان کشورهای اسلامی مشاهده نمود. که برخی از آن‌ها در مورد ارتباط میان کشورهای اسلامی و امت اسلامی با یکدیگر است. آموزه‌هایی که در این قلمرو می‌تواند به تحکیم همگرایی کمک نماید عبارتند از:

الف) پرهیز از نسبت دادن کفر و فسق و بدعت به یکدیگر: مسلمانان با پذیرش مشروعیت اجتهاد در چارچوب منابع اصیل اسلامی بایستی لوازم و تبعات این اصل را هم بپذیرند و اگر یک نظر اجتهادی از دیدگاه مذهب خاصی خطا بود، صاحب آن‌را به کفر و فسق متهم نکنند. بنا بر این، امور اختلافی را از رتبه‌ی کفر و ایمان به رتبه‌ی خطا و صواب باید تنزل داد. (ب) از طرف دیگر نباید کسی را به علت لوازم سخن یا اعتقادش که از نظر فرقه‌ای خاص به انکار اصول دین منتهی می‌شود، تکفیر نمود زیرا ممکن است او به این لوازم اعتقاد نداشته باشد.

ج) برخورد محترمانه در امور اختلافی: وقتی اسلام نوعی شکیبایی دینی را در مناسبات خود با سایر ادیان توصیه می‌کند و از مسلمانان می‌خواهد که به مقدسات فکری و اعتقادی باطل دیگران بی‌حرمتی نمایند، به طریق اولی در مناسبات بین مسلمانان، اصل اجتناب از بی‌حرمتی به مقدسات پیروان مذاهب اسلامی را مورد تأکید قرار می‌دهد و آنان را به معذور دانستن یکدیگر در امور اختلافی دعوت می‌نماید.

د) آزادی اختیار مذهب: اصل آزادی مذهبی به‌عنوان یک اصل کلی در روابط فردی جریان خواهد داشت. پس هر فرد در انتخاب مذهب اسلامی خود آزاد است، سازمان‌ها و دولت‌ها نبایستی مذهبی را به اجبار به دیگران تحمیل نمایند بلکه باید همه‌ی مذاهب اسلامی را به رسمیت بشناسند.

ه) آزادی عمل به احکام شخصیه: در مسایل مربوط به احوال شخصیه، پیروان مذاهب اسلامی تابع مقررات مربوط به مذهب متبوع خود هستند، مگر در امور مربوط به نظم عمومی که قوانین جاری کشور متبوع آنان که به واسطه‌ی حکومت مشروع اداره می‌شود، حاکم خواهد بود. بر اساس آیه‌ی شریفه‌ی «فبشر عباد الذین یستمعون القول فیتبعون احسنه» قرآن کریم مسلمانان را به گفت و گوی مسالمت‌آمیز و بدون هیاهو با کفار و اهل کتاب، برای رسیدن به حقیقت، دعوت کرده است. بنابر این بر مسلمانان به طریق اولی لازم است اختلافات خود را از طریق گفت و گوی سالم و رعایت آداب آن حل و فصل نمایند.

و) لزوم اهتمام همه مسلمانان به ابعاد عملی تقریب و تبلور ارزش‌های آن.

برخی دیگر از اصول و آموزه‌ها، مربوط به وحدت مسلمانان در برابر کشورهای غیر

مسلمان و قدرت‌های مسلط خارجی است که می‌توان به مواردی از جمله لزوم موضع‌گیری هماهنگ و واحد در برابر دشمنان اسلام و ضرورت همکاری همه‌جانبه در موارد مورد اتفاق مسلمانان اشاره نمود.

❁ تأسیس جامعه المصطفی (ص) العالمیه

پیش از پیروزی انقلاب اسلامی شمار اندکی از طلاب غیر ایرانی به حوزه علمیه قم راه می‌یافتند و کسب فیض آنان از این چشمه جوشان علم و معرفت با مشکلات بسیار روبه‌رو بود و اغلب به شکل انفرادی، همراه با مشقات بسیار و به شکل غیر سازمان‌یافته انجام می‌گرفت. اما پس از پیروزی انقلاب اسلامی و حاکمیت نظام اسلامی شوق تحصیل در این حوزه هر روز فزون‌تر شد چنان‌که به فاصله اندکی پس از پیروزی انقلاب حوزه‌های علمیه را با سیل مشتاقان روبه‌رو ساخت. از این‌رو مسؤولان و بزرگان حوزه به‌منظور پاسخگویی به این عزیزان و تحقق بخشی به آرمانهای امام خمینی و ساماندهی وضعیت تحصیلی و معیشتی آنان «شورای سرپرستی طلاب غیر ایرانی» را بنیاد نهادند. این شورا در شهریور ماه سال ۱۳۵۸ کار خود را آغاز کرد. تشکیل این شورا نخستین گام در توجه سازمان‌یافته به بخش غیر ایرانی حوزه‌های علمیه به شمار می‌رود که فعالیت آن تا سال ۱۳۶۵ تداوم یافت. در این سال با هدایت رهبر کبیر انقلاب اسلامی حضرت امام خمینی^(ع) شورای سرپرستی با تحول در ساختار و گسترش حوزه مأموریت به «مرکز جهانی علوم اسلامی» تغییر نام یافت و به ثبت رسید و تاکنون بیش از ۶۰.۰۰۰ نفر از ۱۲۰ ملیت جهان زیر پوشش آموزشهای این مرکز قرار گرفته‌اند که بیش از ۳۰.۰۰۰ نفر از آنان فارغ‌التحصیل شده و در کشورهای خود مشغول فعالیتهای آموزشی، پژوهش و تبلیغی شده‌اند. مرکز جهانی علوم اسلامی تا سال ۱۳۷۲ به‌صورت غیر متمرکز و به شیوه‌های سنتی رایج در حوزه‌های علمیه اداره می‌شد و از آن تاریخ به بعد با انتصاب مدیر از سوی رهبر انقلاب، از حالت شورایی و غیر متمرکز خارج و فعالیت آن تحت نظارت دفتر معظم له قرار گرفت.

❁ اهداف جامعه المصطفی (ص)

طبق اساسنامه، رسالت محوری این مرکز عبارت است از «معرفی، گسترش و تعمیق فرهنگ و معارف اسلام ناب محمدی (ص) در سراسر جهان» که در این راستا اهداف زیر جهت آن شمرده شده است:

الف) تربیت طلاب، عالمان و نخبگان دینی غیر ایرانی به‌منظور تصدی وظایف مربوط مانند تبلیغ، تدریس و تحقیق پیرامون معارف و علوم اسلامی و انسانی و اداره مراکز فرهنگی

و دینی بر اساس نیازهای مسلمانان جهان.

ب) برگزاری دوره‌های بلند مدت و کوتاه مدت آموزشی در کلیه رشته‌های متناسب با اهداف و مأموریت‌های مرکز و اعطای مدارک رسمی و تأسیس مدارس و مراکز آموزشی و علمی.

ج) انجام پژوهش و تحقیق در راستای اهداف و مأموریت‌های مرکز و تأسیس مراکز پژوهشی.

د) انتشار کتب، مجلات و مقالات به زبان‌های گوناگون در جهت اهداف و مأموریت‌های مرکز.

هـ). تولی امر تعلیم و تربیت طلاب غیر ایرانی در داخل کشور و نظارت بر مراکز آموزشی ویژه غیر ایرانی‌ها.

و) انجام همکاری‌های علمی با مؤسسات و مراکز آموزشی داخل و خارج از کشور و ارایه فرصت‌های مطالعاتی و برگزاری همایش‌های علمی با هماهنگی مراجع ذی‌ربط در جهت مأموریت‌ها و اهداف.

در ابتدای سال ۸۷ دو سازمان بزرگ و بین‌المللی مرکز جهانی علوم اسلامی و سازمان حوزه‌ها و مدارس علمیه خارج از کشور با هم ادغام شده و جامعه المصطفی (ص) العالمیه تأسیس گردید. بنابراین جمهوری اسلامی ایران در راستای تحقق بخشیدن به اهداف و آرمانهای انقلاب اسلامی و امام خمینی در راستای اتحاد و همگرایی جهان اسلام این مرکز را تأسیس کرده تا بتواند با تربیت و آموزش نیروهای متخصص و متعهد اسلامی غیر ایرانی از آن‌ها در راستای اهداف انقلاب اسلامی در کشورهای خودشان استفاده کند و تا حدودی هم این هدف محقق شده است (کتاب شناسان، ۱۰).

❁ برگزاری کنفرانس‌های بین‌المللی وحدت اسلامی

انقلاب اسلامی ایران همانگونه که مسلمانان ایران را دعوت به اخوت و برادری و تفاهم اسلامی می‌نماید، تمام مسلمانان جهان را نیز برای تحقق وحدت اسلامی فرا می‌خواند. در این‌راه جمهوری اسلامی اساس کار خود را دعوت از علما و متفکران سراسر جهان اسلام برای بحث و تبادل نظر جهت آگاهی و شناخت بیشتر مذاهب اسلامی از یکدیگر و جلوگیری از هرگونه فعالیت‌های تفرقه افکنانه و ضدوحدت قرار داد. به‌دنبال اعلام هفته وحدت از سوی جمهوری اسلامی ایران، جهت گستراندن تفکر اتحاد مسلمین، که از ابتکارات این نظام محسوب می‌شود، تصمیم به برگزاری کنفرانس وحدت گرفته شد. تا سال ۱۳۶۹ متولی برگزاری این کنفرانس سازمان تبلیغات اسلامی بود و کنفرانس اول تا چهارم را این سازمان

برگزار کرد. از سال ۱۳۶۹، همزمان با سال تأسیس مجمع جهانی تقریب مذاهب اسلامی، این امر بر عهده مجمع گذاشته شد و تا کنون حدود بیست کنفرانس بین‌المللی وحدت برگزار گردیده است. جمهوری اسلامی ایران با برپایی کنفرانسهای متعدد در سطح جهان توانسته است گام‌های بزرگی برای گردهمایی و تجمع علمای اسلامی بردارد و با ایجاد بحث‌های مفید و سازنده بیشتر حقایق مکتوم و نیز مشترکات و امور مورد تفاهم مذاهب اسلامی را آشکار نماید و زمینه‌های تشکیل امت واحده را بوجود آورد (مهدی بزرگی، ۱۳) هدف از برگزاری کنفرانس وحدت، ایجاد زمینه‌های اتحاد و همبستگی جهان اسلام و همفکری علما و دانشمندان جهت نزدیک‌سازی دیدگاه‌های علمی و فرهنگی آنان در زمینه‌های فقهی، اصولی، کلامی، تفسیری و... و نیز بررسی مسائل و مشکلات مسلمانان و ارائه راه حل‌های مناسب و موضع‌گیری مشترک در برابر آن است. رهبر معظم انقلاب اسلامی در خصوص برگزاری کنفرانسها و گردهمایی‌های بزرگ علما و متفکران اسلامی می‌فرماید: «مهم‌ترین مسؤلیت این کنفرانس‌ها امثال آن شناسایی مبانی وحدت و رفع آن موانع می‌باشد» (ویژه نامه تقریب، ۴۹) تاکنون صدها متفکر، عالم و مصلح از سراسر جهان و هزاران تن از علما و متفکران شیعه و اهل تسنن از مناطق گوناگون ایران در این کنفرانس شرکت کرده و به ارائه مقاله، سخنرانی و بیان دیدگاه‌های خود پرداخته‌اند، که از کشورهای عمان، فرانسه، عربستان، سوریه، تونس، الجزایر، سودان، مصر، مالزی، مراکش، آمریکا، پاکستان، لبنان، هندوستان، استرالیا، تایلند، آذربایجان، استکهلم، دانمارک، اردن، بحرین، اتیوپی، چین، لیبی، قطر، عراق، یمن، امارات متحده عربی و... نیز هستند.

نگاهی به موضوعات کنفرانس‌های برگزار شده از جمله: وحدت اسلامی، امام خمینی و وحدت اسلامی، دستاوردهای وحدت اسلامی، تقریب بین مذاهب اسلامی، طلایه داران وحدت، نقش تفاهم فکری در تقریب مذاهب اسلامی و مبانی تقریب و... نشان می‌دهد که مسأله وحدت و همگرایی کشورهای اسلامی از جایگاه خاصی برخوردار است و در مجموع می‌توان گفت که برگزاری کنفرانسهای وحدت به گسترش روحیه تقریب بین علمای جهان اسلام، بررسی قضایای مهم امت اسلامی و چالش‌های فراروی آن و پیشنهاد راه حل‌ها و همچنین دادن رهنمود به اجلاس‌ها و کنفرانس‌های اسلامی دیگر در کشورهای اسلامی کمک نموده است، از طرفی در حل برخی از مشکلات بین مذاهب و گسترش روحیه تفاهم بین توده‌های مسلمان و کوشش در نزدیک ساختن دیدگاه‌های آنان مؤثر بوده است. مطالعه و بررسی بیانیه‌های پایانی کنفرانس‌ها نیز حکایت از ایجاد فرصت و ظرفیت بالایی برای همگرایی کشورهای اسلامی دارد که برخی از بندهای مهم آن به صورت زیر می‌باشد:

۱. شرکت کنندگان با تکیه بر مسلمات قرآن کریم و حدیث شریف، تقریب میان مذاهب

اسلامی را راهی مهم برای دستیابی به وحدت اسلامی در مواضع عملی مسلمانان به شمار آورده و پیروان کلیه مذاهب اسلامی را که به اصول اسلام ایمان دارند و ارکان مورد اتفاق آن را محترم می‌شمارند، جزو امت واحد اسلامی دانسته که جانشان باهم برابر و دل‌هاشان به هم پیوسته و همگی در راه تحقق اهداف والای اسلامی با هم همکاری می‌نمایند. هیچگاه نباید از اختلافات عقیدتی، تاریخی و فقهی در راه ایجاد تفرقه سیاسی سوءاستفاده کرد، زیرا هرگونه فتنه‌انگیزی فرقه‌ای یا نژادی در خدمت دشمنان امت خواهد بود و نقشه‌های فریبکارانه ضد امت اسلامی را تحقق بخشیده و اشغالگری آنان را در سرزمین‌های اسلامی تحکیم می‌بخشد.

۲. شرکت کنندگان در کنفرانس به‌منظور تحقق وحدت میان مسلمانان اهل قبله و تقریب پیروان مذاهب اسلامی آنان را به وجوب احترام متقابل میان مسلمانان دعوت نموده و عدم تعرض آنان به عقیده و یا شعائر دینی و یا فقهی یکدیگر در وسایل ارتباط جمعی و یا سخنرانی‌های عمومی خواستار شده و خواهان واگذار نمودن بحث و گفتگو از این‌گونه امور به علما و دانشگاهیان متخصص شدند و نیز خواستار عدم هتک حرمت یکدیگر به بهانه صراحت‌گویی می‌باشند. و نیز بر عدم جواز ابراز هرگونه سخنی که اهانت و هتک حرمت نسبت به شخصیت‌ها و مقدسات طرف مقابل به شمار آمده، تأکید می‌نمایند. این امر به‌ویژه عدم هتک حرمت اهل‌بیت و یا امامان و صحابه و هرگونه دشنام‌گویی و یا تقلیل از جایگاه آنان و یا تعرض به هرگونه امری که منتسب به آنان می‌شود را شامل می‌شود و هرگونه اشاره و یا اهانت لفظی و یا معنوی و یا مادی از جمله تجاوز به اماکن منسوب به آنان و عدم جواز اسائه ادب به مقدسات و مساجد و یا حسینیه‌ها و یا مراقد آنان را در بر می‌گیرد و عمل به شرایط وقف از نظر واقفین را شرعا لازم می‌داند.

۳. شرکت کنندگان خواستار انسجام و وحدت همه پیروان مذاهب اسلامی و سلب نمودن فرصت‌ها از دشمنان می‌باشند.

۴. شرکت کنندگان در همایش، ضمن تمجید و ستایش از نقش رسانه‌های گروهی در آگاه نمودن ملت‌ها و تبیین افکار عمومی بر ضرورت کنار گذاشتن مسائل اختلافی در شوراهای علمی تخصصی و دوری از هرگونه تحریک نمودن حساسیت‌ها و مسائل تفرقه‌افکن میان مسلمانان تأکید می‌نمایند.

آنچه که در مباحث فوق در زمینه تقریب مذاهب اسلامی بیان شد، نشان می‌دهد که نه تنها در آموزه‌های انقلاب اسلامی ظرفیت‌ها و قابلیت‌های زیادی برای ایجاد تفاهم، تقریب و همگرایی امت اسلامی وجود دارد، بلکه اقدامات انجام شده در پرتو انقلاب اسلامی در قالب کنفرانس‌های وحدت و تقریب مذاهب اسلامی می‌تواند دستاوردهای مثبتی را برای افزایش فرصت‌های تقریب و همگرایی کشورهای اسلامی فراهم سازد.

نتیجه گیری

با توجه به بررسی‌های صورت گرفته در مقاله حاضر در زمینه تقریب مذاهب اسلامی، نتیجه‌گیری می‌شود:

اولا: در آموزه‌های انقلاب اسلامی ظرفیت‌ها و قابلیت‌های زیادی برای ایجاد تفاهم، تقریب و همگرایی امت اسلامی وجود دارد و امام خمینی به‌عنوان رهبر و بنیانگذار انقلاب اسلامی همواره بر مسأله تقریب مذاهب اسلامی تأکید داشتند و از مسلمانان می‌خواستند در این زمینه اقدام نمایند. بنابراین جمهوری اسلامی ایران، در سیاست داخلی و خارجی خود، همواره از تقریب مذاهب اسلامی حمایت کرده است و در سیاست‌های اعلامی خود برای تحقق آموزه‌های انقلاب اسلامی در این راستا، تلاش‌هایی را انجام داده است.

ثانیا: نظام جمهوری اسلامی ایران و امام خمینی از مسأله عبادی سیاسی مراسم حج در راستای تقریب مذاهب اسلامی استفاده می‌کرده و تأکید بر توجه به عرصه‌های مختلف حج در زمینه وحدت اسلامی داشتند.

ثالثا: علاوه بر تأکیدات و سفارشات صورت گرفته در این زمینه، اقداماتی نیز در قالب کنفرانس‌های وحدت اسلامی، تقریب مذاهب اسلامی و تأسیس مراکز آموزشی تربیتی از جمله جامعه المصطفی (ص) العالمیه انجام شده است که می‌تواند دستاوردهای مثبتی را برای افزایش فرصت‌های تقریب و همگرایی کشورهای اسلامی فراهم سازد.

در مجموع می‌توان گفت که اقدامات صورت گرفته در این زمینه به گسترش روحیه تقریب بین امت و علمای جهان اسلام، بررسی قضایای مهم امت اسلامی و چالش‌های فراروی آن و پیشنهاد راه حل‌ها و هم‌چنین دادن رهنمود به اجلاس‌ها و کنفرانس‌های اسلامی دیگر در کشورهای اسلامی کمک نموده است، از طرفی در حل برخی از مشکلات بین مذاهب و گسترش روحیه تفاهم بین توده‌های مسلمان و کوشش در نزدیک ساختن دیدگاه‌های آنان مؤثر بوده است.

منابع

۱. امام خمینی، (۱۳۸۹ش)، چهل حدیث، تهران، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی.
۲. امام خمینی، (۱۳۷۸ش)، صحیفه امام، تهران، انتشارات مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی.
۳. امام خمینی، (۱۳۸۹ش)، وصیتنامه سیاسی الهی، تهران، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی.
۴. امام خمینی، (ش ۱۳۷۷)، ولایت فقیه، قم، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی.
۵. بزرگی، مهدی، (۱۳۸۴ش)، نقش انقلاب اسلامی در بیداری و وحدت اسلامی، مجموعه مقالات جهان اسلام، مشکلات و راهکارها.
۶. پیشگاهی فرد، زهرا و رحمانی، محمدعلی، (۱۳۸۸ش)، قلمروخواهی ایران و آمریکا در خاورمیانه، تهران، انتشارات

- سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح.
۷. حشمت زاده، محمد باقر، (ش ۱۳۸۵)، تأثیر انقلاب اسلامی ایران بر کشورهای اسلامی قم: پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.
  ۸. حقی، محمد، (۱۳۸۷ش)، همگرایی کشورهای مسلمان در پرتو انقلاب اسلامی، فرصت‌ها و چالش‌ها، پایان نامه کارشناسی ارشد دانشگاه باقرالعلوم^(ع)، قم.
  ۹. زرگر، فرشته، (۱۳۸۶ش)، انقلاب اسلامی ایران و همگرایی جهان اسلام، مجموعه مقالات همایش همگرایی و واگرایی در جهان اسلام، دانشگاه آزاد سمنان.
  ۱۰. سجادی، عبدالقیوم، (۱۳۸۴ش)، بازتاب انقلاب اسلامی بر جنبش‌های اسلامی معاصر، جامعه المصطفی^(ص) العالمیه.
  ۱۱. شفیعی سروستانی، ابراهیم، (۱۳۷۷ش)، امام خمینی و رسالت جهانی انقلاب اسلامی، ماهنامه موعود، ش ۸، خرداد و تیرماه.
  ۱۲. شفیعی فر، محمد، (۱۳۹۱ش)، انقلاب اسلامی، زمینه‌ها و پیامدها، نشر معارف.
  ۱۳. شناسان مرکز جهانی علوم اسلامی، (۱۳۸۶ش)، قم، نشر روابط عمومی مرکز جهانی علوم اسلامی.
  ۱۴. شیروودی، مرتضی، (۱۳۸۴ش)، انقلاب اسلامی و جنبش‌های اسلامی، مجله انقلاب اسلامی، شماره ۱۱ و ۱۲ پاییز و زمستان.
  ۱۵. قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، (۱۳۸۴ش)، تهران، نشر میزان.
  ۱۶. مهاجری، مسیح، (۱۳۶۰ش)، انقلاب اسلامی راه آینده ملتها، تهران، نشر اوج.
  ۱۷. مهربان یهمدانی (۱۳۶۹ش)، بهمن، انقلاب اسلامی ایران و مسأله حج (پایان نامه دانشگاه امام صادق^(ع)).
  ۱۸. میرآقایی، سید جلال، (۱۳۷۹ش)، جهان اسلام، مشکلات و راهکارها، مجمع جهانی تقریب مذاهب اسلامی.
  ۱۹. نشریه پیام انقلاب، (۱۳۶۱ش)، ش ۶۸.
  ۲۰. نگارش، حمید، (۱۳۸۹ش)، اسرار سیاسی حج از منظر امام خمینی و مقام معظم رهبری، میقات حج، شماره ۷۴، زمستان.
  ۲۱. هاشمی، سید محمد، (۱۳۸۲ش)، امام خمینی و همگرایی جهان اسلام، نشر نیایش.
  ۲۲. واعظ زاده خراسانی، محمد، (۱۳۷۳ش)، پیام وحدت، نشر مجمع تقریب مذاهب اسلامی.
  ۲۳. ویژه نامه تقریب، (۱۳۶۹ش)، تهران، دبیر خانه کنفرانس وحدت اسلامی.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
 پرتال جامع علوم انسانی